

A dolgozat címe:

**A Francia Idegenlégió részvétele az 1940-es nyugati hadjáratokban egy  
barcelonai és egy budapesti légiós krónikájának nyomán**

Jelige:

**Flon-Flon**

**36. Országos Tudományos Diákköri Tanács**

**Pályamunka lezárásának dátuma: 2023. 01. 10.**

# Tartalomjegyzék

|                                                                                                              |           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>Bevezetés .....</b>                                                                                       | <b>3</b>  |
| <b>A történelmi háttér .....</b>                                                                             | <b>4</b>  |
| <b>1. Történeti áttekintés a Francia Idegenlégióról.....</b>                                                 | <b>4</b>  |
| <b>2. A kivándorlási hullámokat előidéző magyar- és spanyolországi helyzet a két világháború között.....</b> | <b>6</b>  |
| <b>3. A Francia Idegenlégió tevékenysége 1940-ben a nyugati hadjáratokban .....</b>                          | <b>10</b> |
| <b>Irodalmi áttekintés .....</b>                                                                             | <b>12</b> |
| <b>1. Irodalomelméleti megközelítések a mítoszról .....</b>                                                  | <b>12</b> |
| <b>2. Háborús visszaemlékezések az Idegenlégióról/ból.....</b>                                               | <b>14</b> |
| <b>3. Egy budapesti és egy barcelonai légiós életútja .....</b>                                              | <b>18</b> |
| <b>4. A sztereotípiák és mítoszok jelenléte Hans Habe és Serapio Iniesta könyvében</b>                       | <b>23</b> |
| <b>Konklúzió .....</b>                                                                                       | <b>30</b> |
| <b>Bibliográfia .....</b>                                                                                    | <b>32</b> |
| <b>I. A korpuszt alkotó irodalmi források .....</b>                                                          | <b>32</b> |
| <b>II. Internetes források .....</b>                                                                         | <b>32</b> |
| <b>III. Az irodalmi áttekintés során felhasznált források.....</b>                                           | <b>32</b> |
| <b>IV. A történeti háttér felvázolása során felhasznált források .....</b>                                   | <b>33</b> |

## Bevezetés

Annak ellenére, hogy a második világháború a történelem legjobban kutatott időszakai közé tartozik, egyes részjelenségeivel még nem foglalkoztak érdemben a kutatások. Franciaország második világháborús szerepvállalása általánosságban kevés figyelmet kapott, ebből kifolyólag az ehhez kapcsolódó események gyakran szinte teljesen ismeretlenek maradtak. Ezek sorába tartozik az egyébként nagy figyelemnek örvendő Francia Idegenlégió katonai tevékenysége, valamint személyi összetétele is a konfliktus során.

Következésképpen az alakulat részvétele az 1939–40-es franciaországi hadjáratban joggal kelti fel a történettudomány képviselőinek érdeklődését, ugyanakkor ez a tevékenység legalább ennyire érdekes irodalmi szempontból is, mivel a Légió soraiban szolgáló több tízezer külföldi (köztük számos értelmiségi) jelentős számú visszaemlékezést hagyott az utókorra. Ebből kifolyólag meggyőződésünk szerint releváns és hiánypótló lehet az a kutatás, amely arra vállalkozik, hogy ezt a különleges történeti epizódot mutassa be a rendelkezésre álló történeti és irodalmi források felhasználásával.

Tekintettel arra, hogy a jelen munka terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé az 1939–1940-es időszaknak átfogó vizsgálatát az összes érintett nemzetiségre vonatkozóan, ezért dolgozatunkban elsősorban a magyar és spanyol szerepvállalásra kívánunk fókuszálni. Az eredeti célkitűzésekkel összhangban mind történeti, mind pedig irodalmi megközelítésben kívánjuk vizsgálni a Francia Idegenlégió kötelékében szolgálatot vállaló külföldi önkéntesek kérdéskörét. Mindemellett pedig komparatív módszerekkel is szeretnénk közelebb hozni az olvasókhoz a témakört, ezért kitérünk a magyar szerepvállalásra is a spanyol mellett egy-egy magyar és spanyol mű bevonásával az irodalmi áttekintésbe.

Ez a kutatás beleilleszkedik egy szélesebb elméleti megközelítésbe, amely a Francia Idegenlégió irodalmi reprezentációjához kapcsolódó mítoszok természetét és megjelenési formáit vizsgálja. Ezek a mítoszok messzire nyúlnak vissza az időben és egymással ellentétes módon mutatják be a francia katonai alakulat tevékenységét. A két kiválasztott mű elemzése során arra teszünk kísérletet, hogy a mítoszképzés tipikus elemeit azonosítsam, majd pedig ezeket összevetve releváns következtetéseket vonjunk le.

## A történelmi háttér

### 1. Történeti áttekintés a Francia Idegenlégióról

A Francia Idegenlégió története már a 12. századig is visszavezethető, mikor Franciaország uralkodója, Fülöp Ágost külföldi zsoldosokat fogadott az ország seregeibe.<sup>1</sup> Szerepük ezután hol nagyobb, hol pedig kisebb volt az évszázadok során a francia haderőben. A 19. század elején Napóleon újból elkezdett nagyobb mértékben támaszkodni erre a jól bevált toborzási stratégiára, így 1802-től a császár folyamatosan újabb alakulatokat hozott létre a más nemzetekből származó regruták részére. Csatasorba állításuk eredményeképpen 1812-ben Oroszország megtámadásakor a *Grande Armée* (Nagy Hadsereg) több mint felét ezek az idegen országban született férfiak alkották.<sup>2</sup> A korzikai kisnemesi családból származó francia uralkodó 1815-ös waterlooi bukása után elbocsátották a szolgálatból ezeket a csapatokat, miután tisztességes végkielégítésben részesítették őket.<sup>3</sup>

Ugyanakkor rövid időn belül gondoskodtak a pótlásukról is, mivel már 1816-ban a Királyi Idegenlégió kötelékén belül négy svájci gyalogezredet hoztak létre, amelyeket tizennégy éves szolgálat után az 1830-as forradalmat követően feloszlattak a republikánus ideológiát valló polgári vezetés eltérő meggyőződéséből kifolyólag.<sup>4</sup> Ez az állapot azonban csak 1831. március 9-ig tartott, amikor a francia állam ráeszmélt, hogy külföldi erők bevonása nélkül nehezebben boldogul Algéria éppen akkor kezdődő meghódításával. Ennek okán ezen a napon királyi rendelettel létrehozták a Francia Idegenlégiót, melynek alapvetően két fő jellemzője volt: „legénységi és altiszti állományát teljes egészében, tisztii állományát pedig részben külföldiek alkották, harctéri alkalmazására pedig kizárólag Franciaország európai határain kívül (vagyis elsősorban a gyarmatokon) kerülhetett sor”.<sup>5</sup> Ami a soraiban szolgáló spanyolokat illeti, kezdetben a 4. zászlóaljban szolgáltak a portugál nemzetiségű légionáriusokkal együtt, majd ezt követően a különböző gyarmati fegyveres konfliktusokban és a világháborúk alatt más egységekbe is beosztották őket (pl. a 13. légiós könnyűdandárba az indokínai háborúban vagy az 1. légiós ejtőernyős ezredbe az algériai háborúban). A szerződésük időtartamát illetően a 18 és 40 év közötti önkéntesek kezdetben három és öt éves szolgálati időre szegődhettek az

---

<sup>1</sup> Porch, Douglas: *La Légion étrangère 1831-1962*. Paris. Librairie Arthème Fayard. 1994. 21.

<sup>2</sup> Montagnon, Pierre: *La Légion étrangère de 1831 à nos jours*. Paris. Pygmalion. 1999. 12–13.

<sup>3</sup> De Gmeline, Patrick: *Nouvelle histoire de la Légion étrangère*. Paris. Perrin. 2016. 21.

<sup>4</sup> Aszódy János: *A pokol zsoldosai. Lapok az Idegenlégió történetéből*. Budapest. Kossuth. 1977. 11–14.

<sup>5</sup> Bene Krisztián: *Vereségtől győzelemig. A Francia Idegenlégió a második világháborúban*. Mediterrán Világ. 2021/1. 75.

Idegenlégióba, majd később közös megegyezéssel ezt akár több alkalommal is meghosszabbíthatták.<sup>6</sup>

Az alakulat létrehozását követően számos légiós zászlóaljat azonnal Algériába és Spanyolországba küldtek. A harcok során a Légió szilárd hírnevet szerzett, és több mint száz évre az algériai Sidi Bel Abbès városában telepedett le, amelyet a légiósok alapítottak meg és építettek fel. A hosszú nyúló algériai hadjárat végeztével a légiósokat más kontinenseken zajló konfliktusokban is bevetették. Részt vettek új gyarmati területek meghódításában, valamint távoli hadjáratokban olyan országokban, mint Mexikó, Tonkin, Madagaszkár, Marokkó, Szíria stb. Ugyanakkor nagy szerepet játszottak az európai földrészen vívott háborúkban is (mint a krími háború és az 1859-es olaszországi hadjárat), illetve hozzájárultak a francia anyaország védelméhez is (az 1870–71-es porosz–francia háborúban, valamint az első és a második világháborúban).<sup>7</sup> 1945-től az Idegenlégió kénytelen volt harcolni az indokínai és algériai függetlenségi háborúkban, amelyek mindkét esetben veszteségteljes vereséggel végződtek. Ezeket a háborús eseményeket követően békefenntartó műveletekben vett részt a volt gyarmati területeken Afrikában, a Közel-Keleten és számos más olyan régióban, ahol fegyveres konfliktusok alakultak ki (pl. a Balkán-félszigeten). A francia hadsereg reguláris alakulataként jelenleg Aubagne-ban állomásozik, valamint a francia tengerentúli régiókban (Guyana, Mayotte stb.) is biztosítja a francia érdekek védelmét.<sup>8</sup>

A Francia Idegenlégió egyes források szerint ma száznegyven nemzetiséget számlál a soraiban. A negyvenéves korig történő toborzás lehetőségével a Légió tapasztalt önkénteseket is alkalmazhat. Jelenlegi becslések szerint az Idegenlégióba jelentkező nyolc jelöltből végül csak egy önkéntes marad meg a kiválasztási tesztek után. A minőségi toborzásból származó előnyök közé tartozik az, hogy a Légió elismert hatékonysággal rendelkező alakulat. Továbbá érdemes azt is megemlíteni, hogy a mai napig rendszeresen vetik be katonai missziókban szerte a világon.<sup>9</sup>

---

<sup>6</sup> Doumic, René: *Historique du régiment de marche de la Légion étrangère. 3<sup>e</sup> régiment étranger d'infanterie.* Nancy – Paris – Strasbourg, Berger-Levrault. 1926. IX.

<sup>7</sup> Blond, Georges: *Histoire de la Légion étrangère.* Paris. Perrin. 2008. 37–138.

<sup>8</sup> Comor, André-Paul (szerk.): *La Légion étrangère. Histoire et dictionnaire.* Paris. Robert Laffont – Ministère de la Défense. 2013. 79–80., 127–128., 445., 961–965.

<sup>9</sup> Thibault O'Mahoney: La Légion aujourd'hui. *Guerres mondiales et conflits contemporains.* 60. no. 1 (2010). 104–105.

## 2. A kivándorlási hullámokat előidéző magyar- és spanyolországi helyzet a két világháború között

Az első világháborút követően az 1920-as és 1930-as években a nagyhatalmak komoly szerepet játszottak Magyarország megítélésében, s „e megítélés csak lassan haladt a büntető szankcióktól a megértés és a tolerálás felé”.<sup>10</sup> Mivel az ország a vesztes államok közé tartozott, így a beilleszkedésen kívül nem volt más lehetősége, már csak a békeszerződések által előírt szankciók és korlátozások miatt sem.<sup>11</sup>

Franciaország és Magyarország viszonya az első világháború után nem volt felhőtlen, sőt az 1930–1940-es évek fordulóján igencsak ellentmondásos volt: míg a kapcsolatuk kulturális szempontból virágzó volt, addig a nagypolitikában (eltérő politikai-katonai szövetségi rendszereket követve) szemben álltak egymással. Mindez ugyanakkor nem gerjesztett nyílt katonai konfliktusokat közöttük még a második világháborúban sem, tekintve, hogy Franciaország 1940 júniusában már nem tartozott a hadviselő felek közé, Magyarország pedig csupán 1941 nyarán csatlakozott a háborúhoz a tengelyhatalmak oldalán a Szovjetunió megtámadásával.<sup>12</sup> A két állam közti viszonyrendszer ebből kifolyólag inkább semlegesként írható le, amelyet némi szimpátia és empátia is kiegészített: számos francia nyelvű művet fordítottak magyarra ebben a Közép-Európában elhelyezkedő államban, s az is megjegyzendő, hogy a magyar sajtó együttérzéssel számolt be a franciahont érő nehézségekről,<sup>13</sup> valamint a magyar kormány és a lakosság nagyon jól bánt a német hadifogoly táborokból Magyarországra menekült foglyokkal (az úgynevezett *évadés*-kal).<sup>14</sup>

A két világháború közti időszakban több hullámban vándoroltak ki magyarok az anyaországból, valamint a trianoni békediktátum által elcsatolt területekről Franciaországba. Ennek eredményeként a franciaországi magyar jelenlét ugrásszerűen növekedett ebben az időszakban. Szülőhazájuk elhagyásának több oka is volt: egyrészt az első világháborút követő sorsfordító politikai események, másrészt pedig a gazdasági világválság által előidézett szükségszerűség húzódott meg mögötte. A magyar kivándorlók célpontjai leginkább a francia gazdasági központok voltak (Párizs, valamint az azt övező régió, Île-de-France), mivel az első világháború után a francia gazdasági fellendülés jelentős munkaerőigénnyel járt. Ez a

---

<sup>10</sup> Ormos Mária: *Magyarország és Európa a két világháború között*. Szeged, Magyarország és Európa: 1919-1939. 2001. 17–31.

<sup>11</sup> Romsics Ignác: *Magyarország története XX. században*. Budapest, Osiris, 2001. 141–149.

<sup>12</sup> Bene Krisztián: *A franciaországi magyar ellenállók ideológiai háttere és tevékenysége a második világháború során*. Veszprém, Mediterrán Világ 12: 45–46. 2018. 77–90.

<sup>13</sup> Müller Viktória: Betekintés az 1940-1944 közötti francia-magyar kapcsolatok történetébe. *Kutatói füzetek*. 2005/1. 270–272.

<sup>14</sup> Lagzi István: *Francia menekültek Magyarországon 1940–1945. Dokumentumok*. Szeged, JATEPress, 2016.

megnövekedett igény tette lehetővé, hogy a magyar bevándorlókat is nagy számban alkalmazzák. Elsősorban az ipari területeken volt lehetőségük elhelyezkedni: gyári munkásként a gépgyártó és könnyűipari (pl. textil) üzemekben, bányásként a bányavidékeken Franciaország északi részén, valamint Elzász-Lotaringiában, Lyon-ban és Grenoble környékén.<sup>15</sup>

Gyakori lehetett, hogy a magyar bevándorlók illegálisan tartózkodtak, s nem utolsósorban ilyen módon vállaltak munkát Franciaországban, ennek eredményeképpen semmilyen statisztikában nem szerepeltek. Ez a tény egy még napjainkban is megválaszolatlan kérdést hagy maga után: vajon ebben az időszakban hány ezer főre tehetjük azoknak a magyaroknak a számát, akik Franciaországot választották új hazájuknak annak érdekében, hogy meg tudjanak élni. A válaszdást megnehezíti az a tényező is – amelyet már korábban is említettünk dolgozatunkban –, hogy nem csak Magyarországról, de a trianoni békeszerződés által elcsatolt magyarlakta területekről is nagy számban érkezhettek magyar származású munkások franciahonba. Ezt a bizonytalanságot jól szemlélteti a 19–20. századi francia had- és művelődéstörténettel foglalkozó Bene Krisztián egy 2018-as tanulmánya, amely összefoglalta ezt az ellentmondásos helyzetet. Elsőként megemlíti, hogy Benjamin Janicaud a hivatalos francia szervek adataira támaszkodva 10 és 15 ezer fő közé teszi az 1920-as és 1930-as években a magyar jelenlétet az idegen országban. Ezzel párhuzamosan Pécsi Anna 30 ezer főre becsüli azt, Molnár Sándor pedig már 70 ezer fős létszámról ad információkat.<sup>16</sup> A szerző a tanulmányában összegzőképpen úgy fogalmaz, hogy „a franciaországi magyar kolónia [...] reálisan mintegy 40–50 ezer főt számlálhatott, amely egyértelműen a kevésbé népes nemzeti bevándorló csoportok közé tartozott az összesen mintegy 3 millió Franciaországban élő külföldi között”.<sup>17</sup>

A magyarok mellett természetesen azokról a spanyolokról sem feledkezhetünk meg, akik szintén a szülőhazájuk hátrahagyása mellett döntöttek ebben az időszakban. A két világháború között a spanyol belpolitika jelentős változásokon esett át, tekintve, hogy az 1920-as évek elején hosszú évtizedekig meghatározó válsággal kellett szembenéznie. Válaszképpen Francisco Franco előfutárának tekinthető Miguel Primo de Rivera tábornok, a falangista mozgalom aktív

---

<sup>15</sup> Komját Irén – Pécsi Anna: *A szabadság vándorai. Magyar antifasiszták Franciaországban 1934-1944.* Budapest. Kossuth. 1973. 17–21.

<sup>16</sup> Bene: *A franciaországi magyar ellenállók ideológiai háttere...* 80.

<sup>17</sup> Uo.

követője, 1923. szeptember 13-án a reggeli órákban a fontosabb sajtóorgánumokon keresztül tette közzé az alábbi kiáltványt:<sup>18</sup>

„Elérkezett hát az a pillanat, amelyet a rettegettnél is jobban vártunk, mert mindig is azt szerettük volna, hogy jogállamban éljünk, és hogy az zavartalanul irányítsa a spanyol állampolgárok életét. Elérkezett végre hát az a pillanat, mikor vágyainkat követve, s sokak követeléseinek – akik oly nagyon szeretik hazájukat – elégét téve, megváltást hozunk számukra. Megszabadítjuk a politikai színteret azoktól, akik már 1898-tól bemocskolták azt erkölcstelenségükkel, és akik miatt Spanyolországot tragikus és becsstelen vég fenyegette.”<sup>19</sup>

A spanyol hadsereg segítségével végrehajtott puccs még ugyanezen a napon sikeresnek bizonyult, mivel végül senki sem tudta megakadályozni azt, így Spanyolországnak kemény diktatórikus rendszerrel kellett szembenéznie az elkövetkezendő évek során. A helyzetet XIII. Alfonz spanyol király is kénytelen volt elfogadni, ennek következményeképpen 1923. szeptember 23-án miniszterelnöknek nevezte ki Primo de Riverát, aki 1930. január 28-i lemondásáig kormányozta az országot.<sup>20</sup>

Ezt követően 1931-ben helyhatósági választásokat szerveztek, amelyeken az ellenzék győzedelmeskedett. Ennek következtében XIII. Alfonz király száműzetésbe vonult, majd az új kormány kikiáltotta a Második Spanyol Köztársaságot. Ugyanakkor az új parlamentáris rendszer közel sem bizonyult stabilnak, amelyet jól érzékeltet, hogy José Sanjuro tábornok 1932 augusztusában sikertelen puccskísérletet hajtott végre. Ez a tragikus véget érő kísérlet érzékletesen bizonyítja, hogy a jobboldali politikai erők egyre elégedetlenebbek voltak a fennálló politikai rendszerrel. 1933 novemberében, miután a jobboldal jutott hatalomra, igyekezett az előző kormány intézkedéseit felszámolni.<sup>21</sup> Az 1936-os választásokon már a baloldali pártok is elindultak és sikerült abszolút többséget szerezniük. Ez az együttműködés azonban nem tartott sokáig, tekintve, hogy a szocialisták és a kommunisták a távolmaradás mellett döntöttek, ezáltal a republikánusok egyedül maradtak, s rákényszerültek arra, hogy kisebbségi kormányt hozzanak létre. 1936. július 17-én Francisco Franco és Emilio Mola

---

<sup>18</sup> A dolgozatban szereplő idegennyelvű szövegrészletek a szerző saját fordításai.

<sup>19</sup> „*Ha llegado para nosotros el momento más temido que esperado (porque hubiéramos querido vivir siempre en la legalidad y que ella rigiera sin interrupción la vida española) de recoger las ansias, de atender el clamoroso requerimiento de cuantos amando la Patria no ven para ella otra salvación que libertarla de los profesionales de la política, de los que por una u otra razón nos ofrecen el cuadro de desdichas e inmoralidades que empezaron el año 98 y amenazan a España con un próximo fin trágico y deshonoroso. [...]*” (ABC, 1923. szeptember 14.)

<sup>20</sup> Egidio León, Ángeles: *La dictadura de Primo de Rivera. Historia contemporánea de España desde 1923. Dictadura y Democracia*. Madrid, Colaboración. 2011. 11–26.

<sup>21</sup> Bene Krisztián: *A Nemzetközi Brigádoktól a francia hadseregig: magyar önkéntesek harca a fasizmus ellen*. Aetas. 2021/2. 41–54.

tábornokok felkelést robbantottak ki, amelynek központja Észak-Afrikában, Marokkóban volt.<sup>22</sup> Ezzel a kormány bukását szerették volna elérni a lehető legrövidebb időn belül, a köztársaságiak azonban szembeszálltak a falangistákkal, a nacionalistákkal, s megkezdődtek a spanyol polgárháború kegyetlen eseményei.<sup>23</sup> A nacionalisták számára Hitler is segítséget nyújtott – többek között a légierő bevetésével –, amely rengeteg áldozatot követelt<sup>24</sup> a három hónap híján közel három évig elhúzódó polgárháború során.<sup>25</sup>

Francisco Franco, a *caudillo* (vezér) háborúskodása az ország egésze feletti irányítás megszerzéséért a spanyol köztársaságiak tömeges elvándorlásához vezetett. 1936-tól kezdve 450 000 spanyol menekült Franciaországba, akik nem tudták elviselni azokat az atrocitásokat, melyek őket érték.<sup>26</sup> A francia kormány azonban úgy döntött, hogy 350 000 menekültet – katonákat és civileket egyaránt – internálótáborokba küld,<sup>27</sup> ahonnan háromféleképpen kerülhettek ki: visszatérhettek szülőföldjükre, folytathatták útjukat egy másik országba vagy pedig csatlakozhattak az Idegenlégióhoz. Ebből kifolyólag a hosszú ideig köztársasági kézben lévő Észak-Spanyolországból sok köztársasági érzelmű és meggyőződésű férfi Franciaországba menekült, ahol az ismertetett kényszerítő körülmények hatására csatlakozott a francia hadsereghez.<sup>28</sup>

---

<sup>22</sup> Payne, Stanley G.: *Franco y los orígenes de la guerra civil española*. Madrid, La Albolafia: Revista de Humanidades y Cultura. n°1. 2014. 19.

<sup>23</sup> Beevor, Anthony: *A spanyol polgárháború*. Budapest. 2002. 93–102.

<sup>24</sup> Az 1936 és 1939 közötti időszakban a nacionalista területeken 110 000 férfi és 22 000 nő, a köztársasági területen pedig 154 000 férfi és 59 000 nő vesztette életét. Tartományok szerint Madridban 1936 és 1942 között (azaz a háború három éve és a háború utáni három év között) 68%-kal több férfi halt meg, sokszor végezték ki őket. Abad Liñán, José Manuel: *¿Cuántas víctimas se cobró la Guerra Civil? ¿Dónde hubo más?*. El País. 2019. [https://elpais.com/politica/2019/02/11/sepa\\_usted/1549896518\\_673788.html#:~:text=El%20balance%20fue%20atroz%3A%20en,59.000%20mujeres%20en%20el%20republicano](https://elpais.com/politica/2019/02/11/sepa_usted/1549896518_673788.html#:~:text=El%20balance%20fue%20atroz%3A%20en,59.000%20mujeres%20en%20el%20republicano). (Letöltés ideje: 2022. szeptember 9.)

<sup>25</sup> Arévalo, Antonio: *La guerra en singular. Testimonios de combatientes españoles en la liberación de Francia (1939-1945)*, El Cruce S.L. Madrid. 2004. 11.

<sup>26</sup> Anderle Ádám: *Spanyol mozaik. Tanulmányok a hispanista kutatások történetéből*. Pécs. Kronosz. 2016. 220–221.

<sup>27</sup> Clochard, Olivier – Gastaud, Yvan – Schor, Ralph: Les camps d'étrangers depuis 1938 : continuité et adaptations. Du « modèle » français à la construction de l'espace Schengen. *Revue européenne des migrations européennes*, 20. évf. (2004) 2. sz. 59–60.

<sup>28</sup> RTVE Play Radio, Robert Pujol: *guerra de Indochina, Españoles en el exterior*. 2016. <https://www.rtve.es/play/audios/espanoles-en-el-exterior/espanoles-exterior-robert-pujol-guerra-indochina-16-07-18/3658739/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 13.).

### 3. A Francia Idegenlégió tevékenysége 1940-ben a nyugati hadjáratokban

A francia kormány 1939 szeptemberében kezdte meg a hadjáratok időszakára való felkészülését: az 1930-as évek második felében más országokból érkező, a szélsőjobboldali, diktatórikus politikai rendszerek elől menekülő, 18 és 40 év közötti férfiakat toborzott és szerződtetett a Francia Idegenlégió kötelékébe.<sup>29</sup> A külföldi önkéntesek csatlakozásának megszervezése olyan sikeresnek bizonyult, hogy a háború kitörése utáni hónapokban összesen 83 000, idegen földről származó önkéntes teljesített szolgálatot a francia hadsereg kötelékében.<sup>30</sup> Ezeknek a külföldi jelentkezőknek a segítségével – egy csehszlovák és egy lengyel emigráns haderő létrehozásával párhuzamosan – először a 11. és 12. idegenlégiós gyalogezredet állították fel. Az eredeti tervek szerint kétezer aktív légiós mellé ötszáz tartalékost, valamint ötszáz frissen jelentkezett regrutát szerettek volna beosztani, de végül 1939–40 fordulóján ezekben a teljes létszámmal rendelkező (nagyjából hárromezer fős) ezredekben „a frissen jelentkezettek aránya még a 20 százalékot sem érte el”.<sup>31</sup> A 11. és 12. idegenlégiós gyalogezredet 1940 tavaszán a francia anyaország északkeleti részére irányították át abból a célból, hogy támogassák bajtársaikat a május 10-én megindult és a francia fegyveres erőknek igen komoly veszteségeket okozó<sup>32</sup> német offenzíva feltartóztatásában. Kemény helytállásuk ellenére a hadjárat második felében a két alakulat végül azonban visszavonult az őket ért jelentős veszteségek miatt, így a francia hadvezetés egy hátországi légiós táborba irányította őket, ahol a nyár folyamán fel is oszlatták az egységeket. Az újoncokat leszerelték és visszairányították a civil életbe, a továbbra is aktív légionáriusokat pedig visszaküldték Észak-Afrikába.<sup>33</sup>

Az Idegenlégióba önként jelentkezők száma 1939–40 folyamán több mint 20 000 főre becsülhető. A váratlanul magas létszám miatt a francia hadvezetésnek a tervezettnél több önálló alakulatot kellett felállítania. Ezeknek az önkénteseknek a kiképzése a dél-franciaországi Perpignan-tól nem messze található barcarès-i táborban zajlott. A spanyol határhoz közel található létesítmény korábban, 1938-ban internálótáborként szolgált azoknak a spanyol származású katonák és civilek számára, akik a spanyol polgárháború kegyetlenségeit szerették volna maguk mögött hagyni. Az új egységek kötelékébe szánt újoncok kiképzése lassan haladt,

<sup>29</sup> Porch, Douglas: *La Légion étrangère 1831-1962*. 510–514.

<sup>30</sup> Comor, André-Paul: *La Légion étrangère...* 946.

<sup>31</sup> Bene: *Vereségtől győzelemig...* 80.

<sup>32</sup> A 3000 főből álló ezredek közül a 11. légiós gyalogezred több mint 75 százalékát elvesztette: egyes információk szerint csak 578 fő élte túl az összecsapásokat, amely lényegében teljesen harcképtelenné tette ezt az egységet. Nem sokkal később a 12. légiós gyalogezrednek is ez lett a sorsa, mivel hozzávetőlegesen 300 fő maradt az alakulatban a visszavonulásuk során. (De Gmeline, Patrick: *Nouvelle histoire de la Légion étrangère...* 355–357.)

<sup>33</sup> Montagnon, Pierre: *La Légion étrangère de 1831 à nos jours...* 226–228.

mert sokuknak nem volt még semmilyen előzetes katonai képzettsége vagy tapasztalata, ezért hónapokkal később alakulhatott meg a három új alakulat, a 21., a 22. és a 23. külföldi önkéntes légiós menetvezred. 1940 májusi harcba vetésüket követően néhány héttel azonban ezeket is feloszlatták a nagyerejű német offenzíva következtében Franciaország északi részén elszenvedett jelentős veszteségeik miatt.<sup>34</sup>

A fenti alakulatok létrehozásával párhuzamosan Észak-Afrikában megalakult a 13. légiós hegyi könnyűdandár 1940 február végén. Ezt az egységet Norvégiában vetették be, miután egy angliai megállóval csatlakozott a brit és lengyel csapatokhoz annak érdekében, hogy megakadályozzák a német haderőt Norvégia egészének elfoglalásában és az ország északi részén keresztül exportált svéd vasérc német hadiipari felhasználásában. Az 1940-es év sikertelen hadjáratai mellett a Francia Idegenlégió – és a nyugati szövetséges haderő – norvég földön aratta egyetlen győzelmét Narvik kikötőjének elfoglalásával.<sup>35</sup>

A történelem nagy háborúihoz kapcsolódva változó számú olyan közkézen forgó irodalmi mű áll rendelkezésre, melyeknek írói saját maguk is átérték a hadakozások gyötrelmeit. Ennek legfőbb indoka az lehet, hogy viszonylag kevesen vannak olyanok, akik végigharcolták ezeket a hadjáratokat, túl is éltek azokat, valamint utána be is kívántak és tudtak számolni az átért eseményekről. Ez különösen igaz az 1940-es nyugati hadjáratok során a francia haderőben szolgáló katonákra, akik közül sokan életüket veszítették, mások hadifogságba kerültek, sokan pedig egy vesztes háborúból hazatérve nem érezték késztetést arra, hogy szélesebb közönséggel osszák meg élményeiket.

Ebből kifolyólag nagy jelentőséggel bír, hogy a következő fejezetben két olyan író, egy magyar és egy spanyol származású „önkéntes” légionárius műveivel ismerkedünk meg, akik az eseményekről írt visszaemlékezéseikkel lehetővé teszik számunkra, hogy jobban belássunk a háborús színpalak mögé. Műveiken keresztül nem csupán a nyugati hadjáratokat ismerjük meg alulnézetből, de közben megérthetjük gondolkodásmódjukat és érzéseiket egy-egy jelentősebb (vagy látszólag jelentéktelen) eseménnyel, jelenséggel kapcsolatban.

---

<sup>34</sup> Broche, François – Muracciole, Jean-François (szerk.): *Dictionnaire de la France libre*. Paris. Robert Laffont. 2010. 829–830.

<sup>35</sup> Comor, André-Paul: *L'Épopée de la 13ème Demi-brigade de Légion Etrangère 1940-1945*. Paris. Nouvelles Editions Latines. 1988. 28–29.

# Irodalmi áttekintés

## 1. Irodalomelméleti megközelítések a mítoszlól

A mítosz és az irodalom mindig is elválaszthatatlanok voltak,<sup>36</sup> napjainkban pedig sokkal szélesebb körben fordulhat elő – ahogy arra Jászay Tamás is rámutat tanulmányában.<sup>37</sup> A mítoszlól elsősorban szimbólumok, motívumok határozzák meg, fennmaradását pedig az irodalomba való átültetése, a folyamat során pedig a metamorfózisa segíti elő.<sup>38</sup> Pierre Brunel a *Mythocritique : Théorie et parcours* című művében a mítosz és az elbeszélés közötti elválaszthatatlan kapcsolatra helyezi a hangsúlyt; azt állítja, hogy a mítosz „a szöveggel szemben már létező, de a szövegben elterjedt nyelv”, amely „ellentmondások tárháza”, ugyanakkor szerinte a mítosz éppen ezért állhat ellen annak, hogy a feledés homályába vesszen.<sup>39</sup> Azonban fennáll a veszélye annak, hogy a mítosz irodalmi öntudatra ébred, tehát a mű és a kontextusa közötti dialógus során olyan rendszer jön létre, amely önmagáról tesz állításokat, ezzel új életet adva magának.<sup>40</sup>

Roland Barthes *Mitológiák* című könyvének *Le mythe, aujourd'hui* fejezetében a mítoszlól egyrészt nyelvként, kommunikációs rendszerként, illetve áltál előállított üzenetként ír, valamint arról, hogy csak egy bizonyos nyelvezet használatával válik valami mítosszá, illetve eredetét történelmi koncepciók alkotják. Másrészt történetiségükben vizsgálja őket és demisztifikálja azokat. Barthes szemiológiai megközelítése szerint a mítosz egyfajta metanyelv (*méla-langage*), amely önmagában véve csak akkor nyer értelmet, ha beismerjük, hogy annak ellenére, hogy grammatikailag helyes a mondat, számunkra nem jelent semmit a megfelelő háttértudás nélkül. Ennek alapján Barthes tehát úgy vélekedik, hogy a mítosz jelentése kétértelmű: egyszerre rendelkezik értelemmel és formával, ezért egyfelől tele van, minden világos és egyértelmű róla, másfelől pedig üres a tudásunk róla. A mítosz jelentésének saját értéke van, egy történetnek a részese, amely azt eredményezi, hogy a jelentése már jól kialakult: tudást, múltat, emlékezetet, eszmék rendjét tételezi fel. Áltál, hogy a jelentés formává válik, megszűnik az esetlegessége; kiüresedik, elszegényedik, a történet elpárolog,

---

<sup>36</sup> Dallet-mann, Véronique – Bancaud, Florence – Picker, Marion: *Le mythe et ses réécritures. Marseille. Éclat(s) du mythe.* Aix-en-Provence. Presses universitaires de Provence. 2013. 104. <http://books.openedition.org/pup/23112> (Letöltés ideje: 2022. szeptember. 23.)

<sup>37</sup> Jászay Tamás: *Gyarmati mítoszok: avagy hogyan írható le a posztmodern viszonya a mítoszlól?* In: *Irodalomelméleti tanulmányok.* 2003. 147–149. [http://acta.bibl.u-szeged.hu/32023/1/szovegek\\_007\\_147-165.pdf](http://acta.bibl.u-szeged.hu/32023/1/szovegek_007_147-165.pdf) (Letöltés ideje: 2022. szeptember. 23.)

<sup>38</sup> Dallet-mann, Véronique et. al.: *Le mythe et ses réécritures.* 104.

<sup>39</sup> Brunel, Pierre: *Mythocritique : Théorie et parcours.* Paris. PUF. 1992. 61.

<sup>40</sup> Uo. 95.

csak a betű marad, de nem nyomja el azt teljesen, csak az értékéből veszít, mert a forma eleve magából a jelentésből táplálkozik. Ennek következtében egy szokatlan visszalépés történik a jelentésből a formába, a nyelvi jelből a mitikus jelzőbe. Kötetének utolsó fejezetében Barthes megemlíti azt is, hogy a mítosznak nem az a fő célja, hogy bármit elrejtessen, hanem az, hogy torzítson. Ezen funkciója mellett felfedezhetjük még azt a kettősséget is, hogy a mítosz egyrésztől mindenütt jelen van, másrésztől pedig a megjelenését a jelentésének értelmezése hozza el számunkra.<sup>41</sup>

Visszatérve Jászaynak a fejezet elején említett tanulmányára, Barthes mellett Alekszej Loszev<sup>42</sup> *A mítosz dialektikája* című művét is áttekinti, és arról ír, hogy Loszev 1930-ra datálható tanulmánya arról beszél, hogy „mítosszal van átítatva az egész hétköznapi emberi élet [...]”. Szerintem bármely nem-átlelkesített tárgy vagy jelenség, ha azokat nem mint absztraktizolt dolgokat vesszük, hanem mint az élő emberi tapasztalat tárgyait, feltétlenül maguk is mítoszok. Hétköznapi tapasztalatunk minden tárgya mitikus; és attól, amit általában mítosznak szokás nevezni, talán csak abban különböznek, hogy kevésbé szembeötlőek és érdekesek.” Jászay úgy véli, hogy bár más kiindulópontból, de mindketten sokszor hasonló jelenségeket vizsgálnak, valamint hasonló következtetésekre jutnak.

Összegzésképp tehát elmondhatjuk, hogy „hétköznapijaink tömegkultúrájában számtalan, a naiv szemlélő számára észrevehetetlen mítosz vesz minket körül”.<sup>43</sup> Ami ezt a dolgot illeti, ez alól az Francia Idegenlégió mitizálása sem kivétel, melyet a már erről szóló megjelent műveknek köszönhetően irodalmi keretbe is lehet foglalni, merítve némiképp – ugyanakkor nem kívánva állást foglalni – az ebben a fejezetben tárgyalt irodalom- és társadalomelméleti teoretikusok és filozófusok gondolataiból.

---

<sup>41</sup> Barthes, Roland: *Mythologies*. Paris. Éditions du Seuil. 1957. 215–268.

<sup>42</sup> A 20. század egyik legnagyobb orosz gondolkodója. A húszas években írt tanulmány ma is fontos eleme a mítosz pontos meghatározásának kérdése tekintetében. Loszev kozekvensen képviselte azt – a nyugati mítoszkutatásban csak később elterjedt – álláspontot, hogy a mítoszt csak és kizárólag mítoszként, azaz eleven, átélt, személyes valóságként lehet vizsgálni, a mítoszból való „benne élel” használva kiindulópontként.

<sup>43</sup> Jászay: *Gyarmati mítoszok...* 148.

## 2. Háborús visszaemlékezések az Idegenlégióról/ból

A Francia Idegenlégió 1831-es megalapításával párhuzamosan az irodalomban is kezdetét vette egy új alkotói hullám. Mivel a történelmi valóság nyomot hagy az egyéni és kollektív emlékezetben, így könnyen előfordulhat, hogy átalakul egyfajta mítosszá, amelynek következtében a valóságban meg nem történt események jelennek meg számos irodalmi műben. A nem hétköznapi tények, szereplők vagy történetek előbb-utóbb a dicsőség fényében és a legendák árnyékában tűnnek fel, olykor eltúlzott vagy leredukált értékeket közvetítve a közönség felé. Ugyanakkor mégis felvetődik a kérdés a múlt század történeti eseményeit illetően, hogy mi a legendává alakított történetek valódi célja: az igazság elfedése vagy csak pusztán illúziókeltés az olvasó szórakoztatásának szándékával. Daniel Madelénat erre a kérdésre is keresi a választ abban a szócikkében, mely a Francia Idegenlégióknak szentelt enciklopédiában jelent meg tíz esztendővel ezelőtt.<sup>44</sup>

A legenda az író képzeletének erőteljes ábrázolása, melynek lényege, hogy a gyakorlatban az olvasó részéről soha ne merüljön fel az a kérdés, hogy a szerző mennyire maradt hű a valósághoz, s hogy a leírások mennyire pontosak.<sup>45</sup> A Francia Idegenlégióhoz kötődő mítoszok egy adott narratívába illeszkednek bizonyos szimbólum(ka)t képviselve; miközben szerepek és cselekvések dinamikus rendszerét alkotják, egyfajta mátrixot, amely képes narratív formába önteni a különböző tér-időbeli környezetben elhelyezkedő eseményeket, amelyek egységet és változatosságot fejeznek ki. Az ilyen típusú elbeszélések implicit, a valóságnak megfelelő történeteket és információkat tartalmaznak. Erre szolgál jó példával, mikor a mű szerzője arról ír, hogy a szereplők honnan indultak, milyen egyenruhát öltöttek magukra a csatlakozásuk idején vagy egy bizonyos szolgálati idő után (*képi blanc*)<sup>46</sup> az alakulat kötelékében, milyen kiképzést kaptak, kopaszra nyírták-e őket, milyen volt a menetelésük a frontvonal felé, közben milyen katonadalokat énekeltek, hányféle kalandot éltek át időközben stb.<sup>47</sup> A szerzőnek nem mindig az az explicit célja, hogy közvetlen információkat osszon meg az olvasóval, ezzel szemben fenntartja azokat a legendákat, negatív vagy pozitív sztereotipikus képeket, amelyek az évek során alakultak ki az Idegenlégió kapcsán.

A legendákra nem jellemző, hogy hazugságokat állítanak, mert nem céljuk megtéveszteni az olvasójukat, inkább eltúlozzák, felerősítik a történetek vonásait. Nem kívánják továbbá

---

<sup>44</sup> Comor, André-Paul: *La Légion étrangère...* 633–639.

<sup>45</sup> Cailliois, Roger: *Le Mythe et l'homme*, Paris, Gallimard, coll. « Idées », 1972. 153.

<sup>46</sup> Az eleinte khaki színű sapkát az Algéria és Marokkó meghódításában részt vevő csapatok viselték. Az volt a célja, hogy megvédje őket az intenzív napsütéstől. A sapka azonban a nap hatására és a többszöri mosás miatt hamar kifehéredett, így vált idővel a hosszú ideje szolgáló veteránok büszkeségének szimbólumává.

<sup>47</sup> Comor: *La Légion étrangère...* 636.

meghazudtolni a valóságot sem, egyszerűen csak a felszínnél mélyebbre szeretnének látni, hogy elérjék a történet legbelsőbb lényegét, a középpontját, ahol a legendák lelke találkozik a történeti események szellemével. Amikor a Francia Idegenlégióról beszélünk az irodalmi művekben, két jellegzetes pólust figyelhetünk meg: vagy a Légió démonizálásának (*légende noire et négative*) vagy pedig annak piedesztálra emelésének, dicsőítésének (*la canonisation et l'angélisation, légende positive*) jegyében íródtak. A negatív legendák közé sorolhatóak az olyan cselekmények az Idegenlégióon belül, mint a hadtest barbarizmusa, az altisztek szadizmusa, a kiképzések szigora, a büntetések kegyetlensége, de az is negatív konnotációval bír, mikor egy író az elesett férfiak holttestéről ír részletesen, gyilkos jelzővel illeti a légionáriusokat, vagy pedig egyszerűen csak az egyik bajtárs dezertálásáról számol be. Ezt a fajta mítoszt követve számos mű került ki különböző írók tollából, akik akárcsak kalandvagyból is, de átérték a Légió tagjai által elkövetett kegyetlenségeket és megtapasztalták romlott erkölcsi értékeiket.<sup>48</sup> Példának okáért érdemes megemlíteni Maurice Magnus amerikai író és utazót, aki 1916–17-ben szolgált a francia hadseregben, s miután ő maga dezertált onnan, megírta a leghíresebb könyvét *Memoirs of the Foreign Legion* címmel. Könyvét csak halála után adták ki 1920-ban, de kiemelkedően fontos visszaemlékezésnek tekintik az Idegenlégióról. Művében azt írja le, hogy ezeknek a férfiaknak a lelke halott, nincsen lelkiismeretük, sem érzelmeik, de még csak szívük sem.<sup>49</sup>

Ezzel ellentétben, amikor az Idegenlégiót piedesztálra emeljük, megjelennek a légiós erényekről szóló leírások, mikor a katonák bátorságát, szolidaritását, odaadását, valamint áldozatkészségét részletezik. Mindezek mellett az író idealizált képet fest a tisztekről, s a katonákról, a közös katonai tulajdonságaikról, valamint emellett gyakran az utópisztikus tökéletességhez közeli testvéri társadalom alapját képező emberi értékek összességéről is ódákat zeng. Egyes szerzők az Idegenlégiót egyfajta menedékhelyként írják le, továbbá esetenként pszichoterápiás helyként, kolostorként jelenik meg, ahol egy önkéntesekből álló közösség, egy különálló „liturgikus és rituális időnek alávetett laikus katonai rend közösséget vállal ugyanabban a hivatásban és hitben”.<sup>50</sup> Egy kiábrándult világ közepette azok az emberek, akiket vonz a saját képességeiknek és önmaguk meghaladásának vágya, még mindig megtalálhatják az életük célját, egy utat egy másik élethez, amely csak színes és intenzív lehet.

---

<sup>48</sup> Uo.

<sup>49</sup> „Les hommes ne sont que des coquilles vides où l'âme est morte, sans conscience ni scrupule, sans cœur ni sentiment.” Magnus, Maurice: *Souvenirs d'un Américain à la Légion étrangère*, présentée par D.H., Lawrence et traduits de l'anglais par Deschodt Éric. Salvy. 1989 (Londres, 1924). 191.

<sup>50</sup> Comor: *La Légion étrangère...* 637.

Nem feledkezhethetünk meg a sztereotipizált légión életutakról (*parcours du légionnaire*) sem, melyeknek szintén két ellentétes pólusa van: pozitív (*rédemption*) vagy negatív (*perdition*). Pozitív *parcours*-ról beszélhetünk akkor, amikor egy regruta azért csatlakozik az Idegenlégiónhoz, mert a korábbi életében nem keresztényi értékrendek szerint élt, esetleg sok szerelmi csalódás érte őt az életben vagy pedig kiábrándult abból a környezetből, amely körülvette őt azt megelőzően. A *perdition* (negatív életút) pedig abban az esetben merül fel, mikor egy ország válságából (legyen az politikai, gazdasági, katonai) kifolyólag talál meg látszólag véletlenül vagy emberi akarattól függetlenül, a sors akaratából valakit a légión szolgálat. Tehát azt is megállapíthatjuk, hogy az Idegenlégiónhoz való csatlakozásnak vannak explicit és ésszerű okai (*motifs d'engagement explicites et raisonnés*), de előfordulnak irracionális indítékok is (*mobiles irrationnels*), mint az elhivatottság (*vocation*) vagy a Légión iránt érzett megszállottság (*obsession*). Egy légionárius a kiképzése után újjászületik, mint egy mitikus tűzmadár: új nevet kell választania, így lehetősége van arra is, hogy szakítson a múltjával. A kiképzése után harcba állhat, majd hősi halált halhat a csatamezőn vagy pedig szerteágazó tapasztalatok után, a leszerelést követően megváltást nyer múltbeli hibái alól és éli tovább életét.<sup>51</sup>

Azonban az Idegenlégiónról alkotott mítoszok sem kizárólag fekete-fehérek, figyelembe véve azt, hogy ezek a történetek három különböző összetevőn alapszanak: az emlékezeten, a történelmen és a jelenen, mivelhogy a legenda a múltbeli vagy jelenlegi valóságnak egyfajta értelmezése, tényközlése, amely vagy a történettudomány által is elismert vagy pedig konkrét saját korábbi tapasztalatokon nyugszik, amelyek vagy alátámasztják vagy megcáfolják az adott legendát. Összegezve tehát ezek az elbeszélések, melyek a háborúskodásokról, illetve a Francia Idegenlégiónról szólnak, hozzájárulnak ahhoz, hogy magunk mögött hagyjuk a zűrzavart és a történelem mutációit, ami lehetővé teszi, hogy rájöjjünk, sokkal több van a felszín (háborús helyszínek, tettek, katonák generációja) alatt. Az Idegenlégión folyamatos változásokon esik át, de mindig is hű fog maradni a szellemiséghez, amelyet képvisel, s ezzel párhuzamosan meg is születik a történelem és a legenda keveréke, franciául a *mythistoire*,<sup>52</sup> így fényt derítve olyan információkra, melyeket korábban nem ismertek még a történészek sem a témában végzett levéltári kutatásaik dacára sem.

---

<sup>51</sup> Uo.

<sup>52</sup> Uo. 639.

A következő fejezetekben két külföldi – egy magyar és egy spanyol – légiós könyvének segítségével tekintjük át, illetve hasonlítjuk össze azokat az attribútumokat, melyek közel állnak a *mythistoire*-hoz, illetve a sztereotipikus ideákhoz.

### 3. Egy budapesti és egy barcelonai légiós életútja

E fejezetünk első részét írói nevén Hans Habe, avagy Békessy János bemutatásának kívánjuk szentelni. Írónk Békessy Imre újságíró fia volt és 1911. február 12-én született Budapesten. Családja születése után 9 évvel, 1920-ban Ausztriába, nevezetesen Bécsbe menekült az akkori vallási, valamint politikai okokra visszavezethető üldöztetés miatt. Habe az osztrák fővárosban végezte el középiskolai tanulmányait, ezt követően pedig a Bécsi Egyetem német filológia tanszékén és a heidelbergi egyetem jogi karán vett órákat. Bár diplomát is szerzett, édesapja mintájára írásból szeretett volna megélni, ezért a bécsi *Wiener Sonn- und Montagszeitung* riportereként dolgozott 1929-től. Az osztrák fővárosban folytatott zurnalisztikai pályafutása után magasabb pozícióba lépett és az osztrák szövetségi kancellária sajtófotó-osztályának vezetőjévé vált. Ezzel egyidejűleg – szintén az osztrák metropoliszból – magyar lapok számára is készített tudósításokat, illetve rendszeresen járt Magyarországon is. Nevét is ebben az időszakban változtatta meg: Hans Békessy néven, illetve H.B. monogram alatt publikálta a cikkei, később pedig a műveit is. Békessyt csak ezt követően érte az ihlet, hogy Hans Habe néven adja ki az írásait, mivel sokan neve kezdőbetűi után csak „hábé”-nek szólították.<sup>53</sup>

Habe-nak határozott álláspontja volt a náci ideológia kapcsán, amelyet zsidó származásából kifolyólag nyilvánvalóan ellenzett. Ennek következményeképpen Hitlerről tényfeltáró cikkeket is írt, amely a Führert meglehetősen feldühítette, ez pedig arra kényszerítette a magyar író, hogy elhagyja Ausztriát, ahol még az írásait is betiltották.<sup>54</sup> Az 1930-as években Svájcba költözött, ahol 1934-től a *Geneve Press Service* kiadótulajdonosa és szerkesztője volt Genfben. 1935-től a második világháború kitöréséig a *Prager Tagblatt*<sup>55</sup> tudósítójaként tevékenykedett a Népszövetségben.<sup>56</sup>

Első regénye, a *Hárman a határon át* nem volt hosszúéletű a náci uralom alatt, mivel két másik regényével együtt ezt is nyilvánosan elégették a hitleri eszme követői. Habe nem csupán tollal a kezében szegült szembe a fasizmussal, hanem 1939-ben önkéntesként is csatlakozott a francia hadsereghez, amelyről a francia levéltári iratok is tanúságot tesznek, amelyekben Jean Békessy néven szerepel. Mivel Habe idegen földről érkezett, az Idegenlégió 21. menetezredébe

<sup>53</sup> Cultura MTI: *Hans Habe, avagy Békessy János*. Cultura. A kulturális magazin. 2021. <https://cultura.hu/kultura/110-eve-szulett-hans-habe/> (Letöltés ideje: 2022. szeptember 21.)

<sup>54</sup> Bene Krisztián: *Magyar írók a Francia Idegenlégióban 1939-1940-ben I.: Hans Habe (Békessy János)*. Acta Romanica, Holdkátlan. Szépirodalmi és művészeti folyóirat. 2021. <https://holdkatlan.hu/index.php/rovatok/acta-romanica/10507-acta-romanica-bene-krisztian-magyar-irok-a-francia-idegenlegioban-1939-1940-ben-i-hans-habe-bekessy-janos> (Letöltés ideje: 2022. szeptember 21.)

<sup>55</sup> A *Prager Tagblatt* egy német nyelvű újság volt, amely 1876-tól 1939-ig jelent meg Prágában. Csehország legbefolyásosabb liberális-demokrata német lapjának tartották, de Csehszlovákia német megszállása után megszűnt.

<sup>56</sup> Cultura MTI: *Hans Habe...*

osztották be és őrmesteri rendfokozatban szolgált a háború alatt. Habe a 21. légiós menetvezető visszavonulása után német fogságba esett, s a Dieuze-ben létrehozott fogolytáborba vitték, ahol a foglyok és a tábor vezetősége közötti tolmácsolásban vették hasznát nyelvtudásának. Ezt követően sikeresen megszökött a fogságból, majd eljutott Franciaország szabad zónájába, ahonnan Svájc felé vette az irányt. 1940 nyarán már hivatalosan is leszerelt katona volt, aki Spanyolországon és Portugálián keresztül eljutott az Egyesült Államokba, ahol vízumhoz jutott és megírta nagysikerű művét az 1940-es hadjáratban szerzett élményeiről: *Ob tausend fallen (Ha elesnek mellőled ezeren)*. A magyar származású ex-légionáriust, író és zornalisztát Amerikában az elfoglalt német nyelvű területek helyzetéről való tudósítással bízták meg, így több sajtóorgánumnak is ő volt a hírmagyarázója. Csak az 1960-as években tért vissza Svájcba, pontosabban Asconába,<sup>57</sup> ahol számos sikeres regényt és forgatókönyvet is írt. Élete során több elismerést kapott, például a Konrad Adenauer irodalmi díjat, végül pedig 1977 szeptemberében hunyt el Locarnóban.<sup>58</sup>

Bár H. B. számos könyvet írt, szám szerint harmincnyolcat, az igazi sikert mégiscsak a *Ha elesnek mellőled ezeren...* című regénye hozta meg számára, amely már 1941-ben megjelent. Könyvét 24 nyelvre fordították le,<sup>59</sup> s a könyv fordítója, Vajna János szerint olyan neves írók ismerték el, mint Thomas Mann, aki azt írta róla, hogy „Az Ön könyve marandandó...” vagy Ernest Hemingway, aki a következőképpen vélekedett róla: „Az első könyv arról a háborúról, melyet valószínűnek és szükségesnek találok, eltekintve attól, hogy csodálatosan van megírva és nem lehet letenni.”<sup>60</sup> A következő fejezetünkben tehát Habe eme regényét vizsgáljuk meg alaposabban.

A barcelonai írónk életútja még nem teljesen érhető el számunkra tekintettel arra, hogy semmilyen online adatbázisban nem található róla érdemi információ, valamint – a tudományos munkákban műveire született időnkénti hivatkozások ellenére – semmilyen részletesebb leírás nem érhető el életútjáról az eddigi kutatás során látóterünkbe került idegennyelvű források egyikében sem. Ez a rendkívül sajátos, mondhatni rejtélyes írói személyiség mindezek alapján joggal tarthat igényt komolyabb érdeklődésre mind a hazai, mind pedig a nemzetközi tudományos élet színterein. Mindez még inkább arra késztet minket, hogy nagyobb hangsúlyt fektessünk személyiségének, életútjának és írói munkásságának alaposabb megismerésére a későbbi kutatásaink során.

---

<sup>57</sup> Bene: *Magyar írók a Francia Idegenlégióban 1939-1940-ben...*

<sup>58</sup> Cultura MTI: *Hans Habe...*

<sup>59</sup> Bene: *Magyar írók a Francia Idegenlégióban 1939-1940-ben...*

<sup>60</sup> Habe, Hans: *Ha elesnek mellőled ezeren...* Budapest. Kossuth. 1969.

Az író személyével kapcsolatban tényszerűen rendelkezésünkre álló információk legfontosabb forrása a Spanyol Nemzeti Könyvtár (*Biblioteca Nacional de España*) katalógusában elérhető lista, amely az általa írt műveket tartalmazza. Habéhoz hasonlóan Serapio Iniesta is újságíróként kezdte pályafutását, ezt követően csatlakozott a Francia Idegenlégióhoz, majd miután leszerelt, féltucat könyvet írt. Ezek között van olyan, amely tudományos ismeretterjesztő céllal született, mint például a marketing témakörét érintő könyve (*Motivaciones, creatividad, marketing: para publicitarios*, 1967). Ugyanakkor emellett főként regényeket, illetve utazóregényeket adott ki, amelyek között található egy trilógia is. Ennek kötetei időrendben a következők: *Flon-Flon* (1972),<sup>61</sup> *París aquel verano: los republicanos españoles en la liberación de Francia* (1973),<sup>62</sup> *Pie negro* (1974).<sup>63</sup> A trilógia 1972-ben jelent meg részével a későbbiekben érdemben fogunk foglalkozni, így azt most ebben a fejezetben nem kívánjuk részletekbe menően tárgyalni. A második rész a német megszállás alatt álló Franciaország 1944 nyarán lezajlott felszabadításáról szól, a harmadik pedig az 1954-től 1962-ig elhúzódó algériai függetlenségi háborúról. A három részből álló regénysorozat előtt Iniesta 1955-ben is kiadott egy könyvet, melynek címe *Escaparate*,<sup>64</sup> s az indokínai háború eseményeiről szól, melynek középpontjába fiktív szereplőket állít, de a történeti eseményekhez végig hű marad. Végül, de nem utolsó sorban pedig 1973-ban jelent meg egy kötet, mely Serapio Iniesta García és Ángel María de Lera<sup>65</sup> levelezését adja közre. A levelek ugyanennek az évnek a júniustól szeptemberig tartó időszakában íródtak, a kötet pedig Barcelonában jelent meg – csakúgy mint a szerző összes többi könyve – a Bruguera kiadónak köszönhetően, amely 1986-ban megszűnt. Ezeknek a leveleknek a tartalma még feltárássra vár, tekintve, hogy a ritkaságszámba menő kötetet még nem sikerült ezidáig beszerezniünk.

Serapio Iniesta életútja féltucat kötete ellenére meglepő módon az ismeretlenség homályába burkolózik, mivel rejtélyes módon a könyvein kívül csupán néhány információ áll rendelkezésünkre személyiségéről, amely még jobban felkelti személyével és műveivel kapcsolatos kíváncsiságunkat. Mivel írónkat egyfajta titokzatosság veszi körül, felmerülhet a gyanú, hogy saját személyazonosságát eltitkolva írói álnéven tevékenykedett művei elkészítése

---

<sup>61</sup> A *Flon-Flon* Franciaországban használatos kifejezés, amely a nagy katonai parádékat vezető fúvószenekarok hangos zenei akkordjaira utal.

<sup>62</sup> Párizs azon a nyáron: spanyol köztársaságiak szerepe Franciaország felszabadításában.

<sup>63</sup> *Feketelábúak*.

<sup>64</sup> *Kirakat*.

<sup>65</sup> Ángel María de Lera spanyol író, aki Baidés-ben született 1912-ben, s Madridban hunyt el 1984-ben. Munkássága a háború utáni realizmus mozgalmát képviselte, erős társadalmi töltettel és hangsúlyos drámaisággal. Lera egy vidéki orvos fia volt, s Baszkföld Vitoria nevezetű városában kezdte meg bölcsészettudományi tanulmányait. A spanyol író csalódott az általa képviselt hitbéli ideológiában, ami miatt hite megingott, s inkább Andalúziába utazott, ahol a granadai egyetemen kezdett jogot tanulni, amit a polgárháború kitörése megszakított.

során. Könyveit alkalmanként megemlítik, hivatkoznak rájuk: Serapio Iniesta García marketinggel foglalkozó könyvére vonatkozóan például a BNE (*Biblioteca Nacional de España*) oldalán megtalálható *Boletín de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas* címmel ellátott 1968-as megjelenésű, 99. számú közleményében az alábbi pozitív kritikát formálták:

„Jól illusztrált, jól megírt, jól átgondolt és rendkívül sok információt tartalmazó könyv, amely az üzletemberek könyvtárának és a közkönyvtáraknak kötelező darabja. Tanulságos alapon, az egyén iránti tiszteletet és a pszichológiai ismereteket ötvözve kínál mindent, amit – széles olvasóközönségnek szánt műként – a reklámszakma technikájáról, szervezetről, jogszabályairól, szakmai képzéséről stb. fel lehet ajánlani. Különösen a különböző reklámeszközöket tanulmányozza, a különböző spanyol fővárosok árait adja meg... Egyszóval egy igazi enciklopédia a témában, méltósággal és hatékonysággal bemutatva.”<sup>66</sup>

A kritika írójáról azonban nem rendelkezünk egyéb információkkal. Emellett Serapio Flon-Flon című könyve Bernard Sicot<sup>67</sup> *Literatura y campos franceses de internamiento. Corpus razonado (e inconcluso) III* című tanulmányában is felbukkan, amely olyan regények, művek csoportosítását adja közre, melyekben a francia internálótáborokról számolnak be az adott kötetek írói vagy említésre kerülnek bennük ezek a speciális létesítmények. Sicot öt csoportra osztja fel ezeket a munkákat: spanyol nyelven írt könyvekre (*I. lengua española*), katalán nyelven írt könyvekre (*II. lengua catalana*), más nyelven írt könyvekre (*III. otros idiomas*), olyan művekre, amelyekben nem az internálótáborok kegyetlenségeit írják le (*IV. obras que no corresponden*), s végül azokra, amelyeket a szerző nem olvasott (*V. obras no leídas*).<sup>68</sup> Serapio könyve a negyedik csoportba tartozik, tehát bár a spanyol író említést tesz a spanyol és a francia határon felállított internálótáborokról, a főhős kalandjai végül teljesen más irányba terelődnek.

---

<sup>66</sup> „Bien ilustrado, bien redactado, estupendamente concebido y con una riqueza de información extraordinaria, esta obra resulta imprescindible en la biblioteca del hombre del comercio y en la biblioteca pública. Sobre unas bases doctrinales, en que se juntan respeto a la persona y conocimientos de psicología, se ofrece todo cuanto – en plan de obra dirigida a un público amplio – puede ofrecerse sobre técnica, organización, legislación, formación profesional... en el terreno de la publicidad. Se estudian los diversos medios de publicidad en concreto, se ofrecen tarifas en las distintas capitales españolas... En fin, una verdadera enciclopedia sobre el tema, presentada con dignidad y eficacia.” *Boletín de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas* (Madrid) 1-2/1968 n.º 99 [Ejemplar] <https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/viewer?id=8778ac07-ee98-430f-8ded-308b0ee192ec&page=62> (Letöltés ideje: 2022. szeptember 22.)

<sup>67</sup> A Párizs-Nanterre-i Egyetem professor emeritusa.

<sup>68</sup> Sicot, Bernard: *Literatura y campos franceses de internamiento. Corpus razonado (e inconcluso) III. Cahiers de civilisation espagnole contemporaine [En línea]*. 6 | 2010. <http://journals.openedition.org/ccec/3171> (Letöltés ideje: 2022. szeptember 22.)

A művei általános jellemzői mellett a később ismertetett könyvéből az is kiderül róla – illetve irodalmi alteregójáról, *Flon-Flon* című műve főszereplőjéről – számunkra, hogy Spanyolországban, Barcelonában született 1918-ban vagy 1919-ben, s 1939-ben, a Franco-rezsim megalakulásakor menekült el hazájából. Ezt követően csatlakozott a Francia Idegenlégióhoz, majd több hónapos kiképzés után a 13. légiós hegyi könnyűdandár kötelékében található 2. felderítő században szolgált. Harcolt Narvik elfoglalásánál, Afrikában a tengelyhatalmak erői ellen, valamint Korzika felszabadításánál, majd 1944. február 27-én szerelt le, miután lejárt az ötéves szerződése a Légióval. A kiképzés és a hadjáratok során a dezertálást is megkísérelte, de nem járt sikerrel. Édesanyja betegségben hunyt el, míg ő Algériában volt kiképzésen, édesapja ácsmester volt, s volt(ak) testvére(i) is, bár ennél konkrétabb információval egyelőre nem rendelkezünk családi háttéréről. Továbbá halálának időpontjára és helyszínére vonatkozóan sincs megbízható adatunk, de remélhetőleg jövőbeni kutatásaink erről a rejtélyről is lerántják a leplet.

#### 4. A sztereotípiák és mítoszok jelenléte Hans Habe és Serapio Iniesta könyvében

Békessy János regénye szinte azonnal a háború kellős közepébe kalauzolja el az olvasót. Pfaffenhoffen-ben, Elzász egy kis falujában bujkál német vadászgépek elől, miközben rengeteg lakossal, menedéket keresővel találkozik, s mutatja be őket részletekbe menően, fejezetről fejezetre. Habe végig egyes szám első személyben ír, miközben gyakran éles kritikákat fogalmaz meg, mesél bajtársairól és környezetéről. Könyve elején felidézi azt a gyakran visszatérő toposzt az Idegenlégióval kapcsolatban, amely arra vonatkozik, hogy ezt a külföldi zsoldosokból álló alakulatot a francia hadvezetés mindenkor a saját érdekei szolgálatába állítva használja fel, miközben nem törődik a légiósok életével. Ebből kifolyólag gyakran kerül említésre, hogy az egység kevés, elavult és rossz minőségű felszerelést kap a központi ellátó szervektől, mivel az elsőosztályú fegyvereket a teljes egészében franciákból álló kötelékeknek tartják fenn. Habe is megemlíti, hogy a számukra jutott felszerelés a 20. század elején készült, ezért nem felel meg a modernkor katonai elvárásainak, ami a légiósokat komoly hátrányba hozza a német hadsereg jól felszerelt katonáival szemben.

„Nekünk 1891-es és 1916-os évjáratú fegyvereink voltak; ami engem illet, egy hosszú, korhadt, ám így is nyolc kiló súlyú *Remingtont* vallhattam a magaménak – egy Remingtont, amit még írógépnak sem használhattam. Ez volt az 1751-es számú karabély. Ráadásul a závarzata is megkopott. Fegyverem mindamellett figyelemre méltó volt más fegyverekhez képest, amelyeket még csak megtölteni sem lehetett. Ezek a használhatatlan tizenhat fontos kölöncök a játékorákat idézték emlékezetembe: az óralapra csinosan odapingálják a számokat és a mutatót, de a játék belsejében nincs szerkezet. Puskaszíjakat nem osztottak. Erre a célra a gázmaszkok kordszíjait vettük igénybe. Viszont a gázálcok szíját sosem pótolták. A fegyver nehéz volt, a gázmaszk használhatatlan.”<sup>69</sup>

Ezzel párhuzamosan az Idegenlégióra vonatkozó általános külsőségek is felmerülnek Habe könyvében, ilyenek például az öltözködésre és a menetdalokra vonatkozó visszaemlékezések. Megemlíti az egyenruha jellegzetességeit, valamint a Légió legismertebb indulóját.

„Köpenyünkre zöld hajtókát varrtunk lángoló gránáttal; kimenőre fehér sapkát kaptunk. És a *Voilà le boudin* lett az ezredindulónk.”<sup>70</sup>

A történetben előre haladva, a *Sof ki po!* című fejezetben Hans Habe arról ír, hogy előrenyomulásukat a német légierő szinte lehetetlenné tette, mivel a franciáknak ezt illetően

<sup>69</sup> Habe, Hans: *Ha elesnek mellőled ezren...* 19.

<sup>70</sup> Uo. 17.

semmilyen tapasztalatuk nem volt. A németek támadásai egyre sűrűbbé váltak, ezért a továbbhaladásuk végett úgy döntöttek, hogy elássák két bajtársukat, akik halottnak tettetik magukat annak érdekében, s reménykedve abban, hogy a támadások abbamaradnak. Így is lett: a németek felhagytak a tüzeléssel, s Hans vissza tudott jutni Châtillon főúton keresztül abba az erdőbe, ahova eltemették a társaikat. Útközben más egységben szolgáló légionáriusokkal is találkozott, akikkel mélyreható beszélgetéseket folytatott: voltak köztük franciák és szenegáliak, akik csatlakoztak Habéhoz és társához a hátrahagyott társaik felkutatásában. A missziójuk során eltévedt német golyók csapódtak be a közelükben, mikor az egyik szenegáli légióst bujkálás közben egy lövedék darabjai el is találták. Habe a következőképpen írja le ezt a démonizálás kategóriájába tartozó eseményt:

„Egyszerre embertelen üvöltés hangzott fel. A néger kiáltott. A másik, a fekete tizedes nyögve és lamentálva, ráborult. Ahogy lehetett, négykézláb közelebb kúsztam hozzájuk. A néger háta szét volt tépve. Egy gránátszilánk fölszakította a hátát. Az első haldokló volt, akit a fronton láttam. Szeme tágra nyílt, a szája habzott. Nyelvét, duzzadt nyelvét az ajka közé tolta. És akár valami utolsó kívánságot, vagy egy szeretett ember nevét, ezt dadogta:  
– Sof ki po! Sof ki po!”<sup>71</sup>

A német offenzívák folytatódtak, a katasztrófa egyre közelebb volt, a légiosoknak pedig mindig résen kellett lenniük, egymást váltva a figyelőhelyeken. Bátorításuk érdekében minden nap szeszitalal látták el őket, amelynek hatására kétféleképpen reagáltak: először derűlátóak lettek, majd szükség esetén barbárok módjára viselkedtek. Habe ugyanezt a barbárságot nem írja le részletesen, de a *légende noire* elemeként impliciten mégis jelen van a szeszitalosztásnak köszönhetően:

„Amióta elől vagyunk, minden nap osztanak gniolt, gabonapállinkát, ami hihetetlenül erős, jóformán tiszta alkohol. Mesének véltem eddig, hogy a katonának támadás előtt szeszt osztanak. Abban sem hittem, hogy alkoholos állapotban jobban gyilkol az ember. És csakugyan nem lettünk vérszomjasabbak attól, ha két deci gniolt leeresztettünk. Vérszomjasabbak nem lettünk, de derűlátóbbak. A derűlátástól egyenes út vezet a barbársághoz. Ezúttal dupla porció gniolt kaptunk.”<sup>72</sup>

Habééknak nem sok esélyük volt arra, hogy ellentámadásokat indítsanak, tekintve a felszerelésüket és az egységüket érő veszteségeket. Ebből kifolyólag a barbárság teljesen

---

<sup>71</sup> Uo. 46–53.

<sup>72</sup> Uo. 75.

másként jelenik meg a regényben, többnyire a németek által elkövetett kegyetlenségekbe burkolva (mivel a kiképzésük részleteit teljesen átugrotta, ezért a kiképzőtisztek barbársága egyáltalán nem lehet jelen a műben, itt inkább mindannyian áldozatok – a németek offenzívájának áldozatai). Többször találkozhatunk olyan részekkel tehát, amelyek a hadosztályuk elestét írja le, s a németek háborús tevékenységeinek következményeit:

„Nem tudom, mi hajtott minket, miért gondoltuk, hogy még minden jóra fordulhat, ha egyszer rátaláltunk az ezredre. Az elhajigált fegyverek és felszerelések mutatták a visszavonulás útját. Egyébként csak hullákkal találkoztunk; a hullák nem tudtak felvilágosítást adni. Malagridát hatalmában tartotta az a gondolat, hogy a holtak az út mentén nem is halottak. Az arcra bukott hullákat megfordította, és föl akarta rázni. Nem szóltam, amíg azt nem láttam, hogy a kurta termetű portugál, egy félig elszenesedett hullát is szóra akar bírni.”<sup>73</sup>

A szerző egy másik gyakori sztereotípiát is felidéz művében, amely a légiósok zűrzavaros és gyakran bűnökkel terhelt előéletére vonatkozik, nevezetesen arra, hogy korábbi életüket titokban tartva új életet kezdenek az Idegenlégió kötelékében a csatlakozási szerződésük aláírása után, ezzel eleget téve a *pozitív parcours* mítoszának.

„Hazája sokunknak nem volt már, katonai okmányainkban ez állt: *Nationalité indéterminée*, nemzetisége meghatározatlan. *Indéterminé* országából származtak, Európa legnagyobb, legtágasabb államából, és egy meghatározhatatlan birodalmat védelmeztek. (Talán azért voltak oly bátrak ezek az *indéterminé*-k, mert egyedül ők, csak egyedül ők tudták, hogy mit védenek. Nem valami országot, hanem valami oly tágasat, nagyot, határtalant, hogy azt már nem is lehetett meghatározni. Ám nekik, az *indéterminé*-knek – így szólítottuk őket, mintha a „meghatározatlan” igazi nemzet volna – valamikor volt hazájuk, csak „kiközösítették” őket a Führer parancsára.”<sup>74</sup>

A Légióról szóló leírások elengedhetetlen része a légiósok hősie helytállásának bemutatása a leghelyetlenebb helyzetekben, amely természetesen Habe könyvében is helyet kapott. Bár a szerző számos alkalommal tért ki alakulata tagjainak harctéri teljesítményére, talán az egyik legérzékletesebb leírás a kötet utószavában található, ahol saját tevékenységét korábbi parancsnoka szavaival mutatja be, miközben a háború hiábavalóságát is érzékelteti.

---

<sup>73</sup> Uo. 83–84.

<sup>74</sup> Uo. 111–112.

„Találkoztam Debuissy ezredessel. Felterjesztett a hadikeresztre, a *Croix de guerre*-re, ezzel az indokolással: *Sa conduite au feu a toujours été parfaite*. Magatartás a tűzvonalban? Már rég nem önkéntes magatartás volt az.”<sup>75</sup>

Mielőtt nekilátnánk Serapio Iniesta regénye lényegének, valamint a mítoszok és a sztereotípiák áttekintésének, fontos megemlíteni, hogy a barcelonai író a *Flon-Flon* címmel egyfajta saját műfajt szeretett volna megteremteni. Egy olyan műfajt, amely egy torzításmentes valóságot szeretne visszaadni, s célja, hogy minden lehetséges ferdítést kizárjon. Ezzel párhuzamosan rá szeretne világítani a dolgok pszichológiai árnyoldalára, a dráma szereplőinek lelki világára. Be szeretné mutatni, hogy ezekre a fiatal hús-vér spanyol légionáriusokra, s természetesen a más nemzetiségből származó regrutákra nem is illenek teljes mértékben azok a negatív jelzők, melyekkel a mítoszok alapján gyakran felruházzák őket. Tudatni szeretné az olvasóval azt, hogy hősiességük és szabadságvágyuk mellett érzékeny, empátikus „lényekről”<sup>76</sup> van szó. Ugyanakkor a *Flon-Flon* létrehozásával feltett szándéka az is, hogy ne demisztifikálja a Francia Idegenlégióról született legendákat, mindemellett pedig lefesse azt a győzelmi hangulatot, amely a megvívott sikeres harcok után járta át a 13. hegyi könnyűdandár tagjait.

A spanyol írónk története, amelynek önmaga az egyik protagonistája Sixto álnéven, 1939-ben kezdődik Serapio csatlakozásával az Idegenlégióhoz, miután sikeresen elmenekült a szülőhazájából, illetve ez volt számára az egyetlen esély arra, hogy Franciaországban maradhasson. A francia határra érve megdöbbenve konstataálta a spanyol és a francia hadtestek közötti különbséget, melyről részletesen be is számol:

„Végre én is átléphettem a francia határt. Először egy testesebb csendőr féltucatnyi lovas rendőrségi rendfenntartónak adott zöld utat, amely éppen az ellenkező irányból jövő, francia katonákból álló hadbiztosság mellett haladt el. A legpompásabb Normandiából származó lovaikon érkeztek. Életemben nem láttam még ilyen gyönyörű állatokat. A két hadtest közötti ellentét olyan groteszk volt, hogy elmerültem a szemlélődésükben és meg is feledkeztem arról, hogy eljött végre az én időm is. [...] A rendőrök kérdéseket tettek fel, köztük azt is, van-e nálam fegyver. Azt válaszoltam, nincs. Húszéves korom tiszta tekintete meggyőzni látszott őket állításaim igazáról.”<sup>77</sup>

---

<sup>75</sup> Uo. 313.

<sup>76</sup> Iniesta, Serapio: *Flon-Flon*. Barcelona. Bruguera. 1972. 11.

<sup>77</sup> “Por fin me llegó el turno de entrar en Francia. Un gendarme bien cebado dio, primero, el visto bueno a media docena de guardias de asalto, a caballo, en el preciso instante en que éstos se cruzaban con un grupo de militares franceses, del cuerpo de intendencia, que venían en sentido contrario. Montaban los más espléndidos percherones de tiro que había visto yo en mi vida. El contraste era tan grotesco entre ambos grupos de hombres, que me quedé absorto en su contemplación, olvidándome de que había llegado el momento de introducirme por el angosto

Az ilyen részletes, gondtalan és kellemes hangulatú, rácsodálkozó leírások hiányoznak Habénál, tekintve, hogy ő már a háború következményeinek kegyetlenségeit írja le, s a kilátástalan helyzetüket. Iniestára (Sixtora) pedig valami új vár, s bár explicit és ésszerű okai vannak a csatlakozásra, nem elhivatottságból, de mégis egyfajta lelkesedés ötvözi ezt a tettét.

A barcelonai krónikás szintén egyes szám első személyben írja történetét, illetve ő is részletesen bemutatja fejezetről fejezetre bajtársait és feletteseit. Terjedelmes művének nagy részében csupán néhány hónap telik el a történetből, majd csak a könyv vége felé ér el a háborús részek bemutatásáig. Ezt megelőzően a hónapokon át tartó kiképzését írja le részletekbe menően, amelyen Algériában, Sidi Bel Abbès-ben esett át. Kiképzése azért nyúlt ilyen hosszúra, mert nem rendelkezett korábban katonai tapasztalatokkal. Ezek mellett természetesen nála sem maradnak el a negatív sztereotipikus jegyek, amelyeket a mítoszokban olvashatunk. Serapio gyakran emlegeti a *têtes brûlées*, valamint a *Colomb-Béchar* kifejezéseket, illetve tulajdonnevet. Az előbbi kifejezés a forrófejű magyar jelző egy francia megfelelője, Colomb-Béchar pedig egy olyan hely volt Algériában, ahova azokat a katonákat küldték, akik megszegték a parancsot, dezertálni próbáltak vagy pedig olyan cselekedeteket követtek el, amelyek nem egyeztek meg a Légión értékrendjével (pl. fizikai sérüléseket okoztak bajtársaiknak).

„– Ön – fenyegető ujjal rám mutatva megvádolt engem – megütötte Alekseyunas tizedest egy rendkívül nehéz tárggyal. Van ehhez valamilyen hozzáfűzni valója? / – Nincs, százados úr. / – Minden ok nélkül tette? – meglepődve tette fel a kérdést. / – Igen és nem. Attól függ. / – Nem szeretem én a forrófejűeket. Valaki elmagyarázta már Önnek, mi az a Colomb Béchar? / – Rettenetes hely, ahol a büntetésünket töltjük le, százados úr – ismétellem meg szóról-szóra.”<sup>78</sup>

Ebben a részben tehát egyértelmű utalás történik az Idegenlégión kegyetlen bánásmódjára, így ez kétségtelenül alátámasztja azt a negatív mítoszt/sztereotípiát, amelyet a korábbi fejezetünkben már részletesen körbejártuk: azoknak a katonáknak, akik nem tisztelik a Légión szabályait, kegyetlen büntetésben lesz majd részük. A kilencedik fejezetben szintén említésre kerül a rettegett hely, amely a légiosok büntetésének letöltésére lett kijelölve. Ez a fejezet Sixto

---

*espacio, entre verjas [...]. A las preguntas que me hizo el policía respondí afirmando que, en efecto, yo no llevaba arma alguna en mi impedimenta. La mirada limpia de mis veinte años de entonces pareció convencerle de la veracidad de mis afirmaciones.”* Uo. 15–16.

<sup>78</sup> „– Usted – me acusó, señalándome con un dedo – ha tratado de golpear con un objeto pesado al caporal Alekseyunas. ¿Qué puede alegar sobre el particular? / – Nada, mi capitán. / – ¿Lo hizo sin motivos? – me preguntó sorprendido. / – Los hubo y no los hubo. Según se mire. / – No me gustan las *têtes brûlées*. ¿Alguien le ha explicado ya lo que es Colomb-Béchar? / – Un lugar de castigo muy temible, mi capitán – recité con aplicación.” Iniesta: *Flon-Flon...* 59.

(Serapio Iniesta) és olasz bajtársa sikertelen dezertálásáról szól, s meglehetősen szűkszavúan arról tárgyalnak, mihez kezdjenek, mert egyikük sem szeretne Colomb Béchar-ba kerülni:

„– Kívánj sok szerencsét. / – Mire készülsz? / – Majd meglátod. Engem biztosan nem visznek Colomb Béchar-ba. Ezt már azelőtt megmondtam, hogy elszöktünk.”<sup>79</sup>

Az embertelen körülményekről ismert büntetőtáborok mellett a szigorúságukról és érzéketlenségükről híres felettesek is szerepet kapnak Iniesta könyvében. A szerző a kilencedik fejezet végén szerez tudomást édesanyja haláláról, ezért levelet szeretne küldeni haza családjának. Azonban Podalsky őrmester ezt megakadályozza, mivel ahhoz, hogy a levél elküldésre kerüljön, a legközelebbi felettesének kellett odaadnia, ő viszont nem járt közben a levél elküldése érdekében. Sixto közlegény a következő fejezetben Ardanassanov századoshoz szeretne fordulni ezzel a problémával, ám Podalsky őrmester ebben is hátráltatni próbálja, mely tettében tökéletesen megmutatkozik a sztereotipikus kegyetlen légionárius képe:

„– Nézzük csak, Sixto. Legyen észnél. Jogom van tudni, miért kíván a századossal beszélni. Azt tanácsolom, árulja el a saját érdekében. A fenébe! A csökönyösség drága mulatság! Én magasabban helyezkedem el a hierarchiában, így mielőtt a századossal beszél, először hozzám kell fordulnia. Ugyebár ezt írja elő a szabályzat is, nem? / – Minden tisztelem az Öné, őrmester, de sajnos nem oszthatom meg Önnel. Tiszta szívből sajnálom, de Ardanassov századossal szeretnék beszélni és nem Önnel. / [...] – Na, tűnjön a szemem elől, maga vérszívó pióca!”<sup>80</sup>

Ebben a részben Sixto el kívánja titkolni, miért szeretne beszélni a századossal, s nem pedig azzal a felettesével, akinek mindenáron az a célja, hogy megakadályozza szándéka megvalósításában. Sixto törekvése végül sikerrel jár, mivel a százados az ő szavának ad hitelt.

Serapio könyve abban mindenképpen eltér Békessy Jánosétól, hogy sokkal gyakrabban említ különböző légiós dalokat (pl. Édith Piaf *Mon légionnaire* című dala, 183. oldal), valamint arra is kitér, hogy a hatodik fejezetben a 13. hegyi könnyűdandárnak fel kell vonulnia a július 14-i francia nemzeti ünnep alkalmából rendezett parádén. Amellett, hogy meglehetősen jól szórakoznak, élvezik a nagyvárosi levegőt és életet, a felvonuláskor a *Flon-Flon* (a

---

<sup>79</sup> „– Deséame suerte. / – ¿Qué piensas hacer? / – Ya lo verás. A mí no me llevan a Colomb-Bechar. Lo juré ya antes de desertar.” Uo. 161.

<sup>80</sup> „– Veamos, Sixto. Sea razonable. Tengo derecho a conocer las razones por que desea ser presentad al capitán. Y le aconsejo que me lo diga por su propio bien. Hay testarudeces que se pagan caras, ¡qué demonis! Yo también tengo un puesto en la escala jerárquica. Antes de hablar con el capitán tiene usted que hacerlo conmigo. Es lo que prescribe el reglamento, ¿no? / – Respeto su punto de vista, sargento, pero no puedo compartirlo. Lo siento de veras, pero con quien quiero hablar es con el capitán Ardassanov y no con usted. / [...] – Vuelve al trabajo, sanguijuela; ¡apártate de mi vista!” Uo. 177.

fúvószenekarok hangos zenéjének hangja) már távolról is hallható, ráadásul nem is akármelyik dal szólal meg, hanem csakúgy mint Habe regényében, itt is a *Le boudin* nevezetű légiós menetdal csendül fel.

„A délutánt azzal töltöttük, hogy felfrissítsük az emlékezetünket, hogyan lehet a legjobb színben feltüntetni a Légión egy ilyen ünnepélyes felvonuláson. Tizennyolc fős sorokban vonultunk fel és alá a díszudvar előterében, a *Le boudin*-re, amelyet az ezred zenekara fáradhatatlanul és teljes lendülettel játszott. / *Tiens, voilà du boudin, voilà du boudin, voilà du boudin, pour les belges y'en a pas, pour les belges y'en a pas, ce sont des tireurs au cul...* / Ezekon a tipikus katonai felvonulásokon a Légión egy meglehetősen lassú tempóhoz igazodva, arrogáns megjelenéssel megy végig az utcákon, amely egyébként a hazájukat szerető, s tisztelő emberekben erős nemzeti érzést kelt, miközben meg is hatódik.”<sup>81</sup>

A regénynek ez az eleme is a már jól ismert, általános jegyeket tartalmazó pozitív mítoszok igazságtartalmát támasztja alá. Azonban joggal feltételezhetjük, hogy Serapio ezzel a leírással kinyilvánítja saját – nem túl pozitív – véleményét is erről a jeles eseményről, amely némiképp átváltoztathatja a legenda természetét.

Összegezve tehát, bár a két író teljesen más alakulatban szolgált, valamint más hadjáratban is képviselte a Francia Idegenlégión – ezzel egyidejűleg pedig franciahont is – az 1940-es év folyamán az európai hadszíntéren, mindkettőjüknek inkább egy viszonylag erős démonizálás jelenik meg, s műveik inkább hajlanak a *légende noire et négative* kategória felé, mintsem az Idegenlégión dicsőítésére. Továbbá megjegyzendő az is, hogy a csatlakozásuk inkább ésszerű okokon alapszik, valamint a *perdition* (negatív életút) jellemző rájuk, tekintve, hogy Habe politikai okokból (a fasiszmus és szélsőjobboldali nacionalista eszmékkel szemben való fellépés), Serapio pedig az országa politikai, gazdasági krízise miatt volt kénytelen csatlakozni az Idegenlégiónhoz. Tehát esetükben ez inkább saját maguk által irányított döntés volt, nem pedig sorsszerűség, mivel mindketten önkéntesen jelentkeztek a Francia Idegenlégión kötelékébe, valamint azonnal maguk mögött hagyták azt, amint erre legálisan lehetőségük nyílt (Serapio még az illegális úttal is próbálkozott dezertálási kísérlete során).

---

<sup>81</sup>„Por la tarde se dedicaron a refrescarnos la memoria sobre la mejor manera de hacer quedar bien a la Legión en un desfile de tanta altura, y estuvimos recorriendo la explanada del patio de honor, en filas de dieciocho hombres, marcando el paso al son de la banda del Regimiento, que ejecutaba incansablemente *Le boudin*. Flon-flon a toda pastilla. / *Tiens, voilà du boudin, voilà du boudin, voilà du boudin, pour les belges y'en a pas, pour les belges y'en a pas, ce sont des tireurs au cul...* / En los típicos desfiles, acompañados por esta marcha militar, la Legión Extranjera adoptaba un paso extremadamente lento, de arrogante y aparatoso empaque, que siempre conseguía efectos emocionantes y seguros sobre las masas patriotas.” Uo. 96.

## Konklúzió

Kutatásunk célja a magyar és a spanyol műben megjelenő azon sztereotipikus elemek azonosítása és áttekintése volt, amelyeket a Francia Idegenlégióról alkottak a századok alatt az ezen témának szentelt irodalmi művekben. Ennek bevezetéseként arra vállalkoztunk, hogy a két művet érintő közös nevezőről, az Idegenlégióról, s annak az egymást követő történelmi időszakok során kifejtett tevékenységéről adjunk egyfajta képet az olvasónak. Ezt követően – még a regények elemzése előtt – ismertettük a francia alakulatról született irodalmi műveket és az azok kapcsán kidolgozott elméleteket, végül pedig a vizsgált kötetekből vett példákkal támasztottuk alá e koncepció lényegét.

Felváztuk, hogy a Francia Idegenlégió előzményei már a középkorban is jelen voltak a francia hadseregben, hivatalosan pedig 1831-től létezik ebben a formában az egység. A Légió jellegzetessége, hogy nagy számban fogad külföldi önkénteseket, akik a francia anyaországot szolgálják elsősorban a külhoni hadjáratok során.

Az ezt követő fejezetünkben a magyar és spanyol migrációs hullámok okait jártuk körbe, különösen azokat, amely Franciaországot érintették. Megtudhattuk, hogy mekkora számban, mikor hagyták el az emigránsok szülőhazájukat, s nem utolsósorban, hogy miért vándoroltak el onnan. A magyarok esetében nem csak Magyarországról, hanem a trianoni békediktátum miatt elcsatolt területekről is érkeztek franciahonba kivándorlók, akik a gazdasági válság miatt jobb megélhetési lehetőségeket kerestek, Franciaország pedig jó körülményeket biztosított a munkát keresők számára a 20. század első felében. A spanyolok esetében sokkal inkább beszélhetünk menekültekről, mivel 1936-tól kezdve, tehát a Franco diktatúra kialakulásakor rengeteg spanyol származású civil és katona szenvedett el üldöztetést a nacionalista fasiszta rezsim részéről, így egy közeli országban, nevezetesen Franciaországban próbáltak menedéket találni.

Fontosnak véltük azt is megemlíteni, hogy 1940-ben a Francia Idegenlégió több hadjáratban is részt vett Nyugat-Európában, az egyikben kevesebb, a másikban pedig több sikerrel. Ezek közé sorolhatóak azok a hadműveletek, melyeket a németekkel szemben folytattak a 11. és 12. idegenlégiós gyalogezredek, valamint a légiós menetezredek, amelyek végül mind feloszlásra kerültek az elszenvedett jelentős veszteségekből kifolyólag. Ezzel szemben azonban a norvégiai Narvik felszabadításáért harcoló 13. hegyi könnyűdandár sokkal nagyobb sikerrel járt.

A Francia Idegenlégiónak szentelt enciklopédiának köszönhetően megismerhettük azokat a legendákat, mítoszokat, valamint sztereotípiákat, amelyeket általában a Légióról alkotnak az

irodalmi művek. Megtudtuk, hogy ennek az alakulatnak a negatív és pozitív megítélése egyaránt létezik, s hogy életútjuk alapján kategorizálni lehet az egységben szolgáló légionáriusokat is, valamint annak alapján is, hogy miért csatlakoztak az Idegenlégióhoz.

Ennek tárgyalása után bemutattuk azt a két író, akik a vizsgált korpuszunk regényeit alkották: Hans Habét, avagy Békessy Jánost és Serapio Iniestát. Ugyan Iniestáról az információink még hiányosak, s további kutatást igényelnek, megtudhattuk róla azt, hogy féltucat könyvet írt, mely alakulatban szolgált, valamint, hogy mikor és hol született. Ugyanezek az információk ismertek Békessy János magyar íróról is, bár az ő életútja sokkal közismertebb a világirodalomban és filmművészetben betöltött szerepe alapján. A könyveik által bemutatott élményeik és tapasztalataik alapján mindkét légionárius életútja beleillik a korábban részletezett sztereotipizált életutakba.

Végül pedig az utolsó fejezetben a terjedelmi korlátok tiszteletben tartása végett célzott módon tekintettünk át kisebb, a vizsgált jelenségeket érzékletesen illusztráló részleteket a budapesti és a barcelonai író regényéből. Láthattuk, hogy mindkettőjük regénye, Habe visszaemlékezése és Iniesta *Flon-Flon*-ja nagy számban tartalmazza a fentebb ismertetett általános kliséket. Habéval szemben Iniesta könyve kevésbé jól ismert, bár néhol hivatkoznak rá tudományos kutatásokban. Iniesta ugyanakkor megpróbálkozott egy újfajta műfaj létrehozásával, mindazonáltal az ő műve gyakorlatilag az utazóregény és az önéletrajz keveréke. Ezzel párhuzamosan mindketten lélektani eszmefuttatásokat folytatnak, az érzéseiket részletezik, mindeközben részletekbe menően írják le a tájat, a történeteket, a harcokat, a bajtársaikat és azokat az embereket, akikkel a kalandjaik során találkoztak, valamint nem utolsósorban az Idegenlégió működését.

A fentiek alapján összegzésként megállapítható, hogy ennek a viszonylag kevésbé kutatott témának saját, több tudományágra támaszkodó módszertannal folytatott kutatása releváns eredményeket hozott, mivel a vizsgált művek – szerzőik eltérő háttere és élményei ellenére – jól illeszkednek az elméletek által felvázolt keretrendszerbe. Mindezek alapján a jelenlegi esettanulmány jellegű kutatás szélesebb korpusz segítségével történő kiterjesztése és vizsgálata minden bizonnyal szintén érdeklődésre joggal számot tartó eredményekkel gyarapítaná a hazai és a nemzetközi tudományos életet.

## Bibliográfia

### I. A korpuszt alkotó irodalmi források

Habe, Hans: *Ha elesnek mellőled ezren...* Budapest. Kossuth. 1969.

Iniesta, Serapio: *Flon-Flon*. Barcelona. Bruguera. 1972.

### II. Internetes források

Abad Liñán, José Manuel: *¿Cuántas víctimas se cobró la Guerra Civil? ¿Dónde hubo más?*. El País. 2019.

[https://elpais.com/politica/2019/02/11/sepa\\_usted/1549896518\\_673788.html#:~:text=El%20balance%20fue%20atroz%3A%20en,59.000%20mujeres%20en%20el%20republicano.](https://elpais.com/politica/2019/02/11/sepa_usted/1549896518_673788.html#:~:text=El%20balance%20fue%20atroz%3A%20en,59.000%20mujeres%20en%20el%20republicano.)

(Letöltés ideje: 2022. szeptember 9.)

Boletín de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas (Madrid) 1-2/1968 n.º 99 [Ejemplar]

[https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/viewer?id=8778ac07-ee98-430f-8ded-](https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/viewer?id=8778ac07-ee98-430f-8ded-308b0ee192ec&page=62)

[308b0ee192ec&page=62](https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/viewer?id=8778ac07-ee98-430f-8ded-308b0ee192ec&page=62) (Letöltés ideje: 2022. szeptember 22.)

RTVE Play Radio, *Robert Pujol: guerra de Indochina, Españoles en el exterior*. 2016.

<https://www.rtve.es/play/audios/espanoles-en-el-exterior/espanoles-exterior-robert-pujol-guerra-indochina-16-07-18/3658739/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 13.)

### III. Az irodalmi áttekintés során felhasznált források

Barthes, Roland: *Mythologies*. Paris. Éditions du Seuil. 1957.

Bene Krisztián: *Magyar írók a Francia Idegenlégióban 1939-1940-ben I.: Hans Habe (Békessy János)*. Acta Romanica. Holdkátlan. Szépirodalmi és művészeti folyóirat. 2021.

<https://holdkatlan.hu/index.php/rovatok/acta-romanica/10507-acta-romanica-bene-krisztian-magyar-irok-a-francia-idegenlegioban-1939-1940-ben-i-hans-habe-bekessy-janos> (Letöltés ideje: 2022. szeptember 21.)

Brunel, Pierre: *Mythocritique : Théorie et parcours*. Paris. PUF. 1992.

Cultura MTI: *Hans Habe, avagy Békessy János*. Cultura. A kulturális magazin. 2021.

<https://cultura.hu/kultura/110-eve-szuletett-hans-habe/> (Letöltés ideje: 2022. szeptember 21.)

Dallet-mann, Véronique – Bancaud, Florence – Picker, Marion: *Le mythe et ses réécritures. Marseille. Éclat(s) du mythe*. Aix-en-Provence. Presses universitaires de Provence. 2013. 104–

112. <http://books.openedition.org/pup/23112> (Letöltés ideje: 2022. szeptember. 23.)

Jászay Tamás: *Gyarmati mítoszok: avagy hogyan írható le a posztmodern viszonya a mítoszhoz?* In: Irodalomelméleti tanulmányok. 2003. 147–165. [http://acta.bibl.u-szeged.hu/32023/1/szovegek\\_007\\_147-165.pdf](http://acta.bibl.u-szeged.hu/32023/1/szovegek_007_147-165.pdf) (Letöltés ideje: 2022. szeptember. 23.)

Sicot, Bernard: *Literatura y campos franceses de internamiento. Corpus razonado (e inconcluso) III. Cahiers de civilisation espagnole contemporaine* [En línea]. 6 | 2010. <http://journals.openedition.org/ccec/3171> (Letöltés ideje: 2022. szeptember 22.)

#### **IV. A történeti háttér felvázolása során felhasznált források**

Anderle Ádám: *Spanyol mozaik. Tanulmányok a hispanista kutatások történetéből*. Pécs. Kronosz. 2016.

Aszódy János: *A pokol zsoldosai. Lapok az Idegenlégió történetéből*. Budapest. Kossuth. 1977.

Arévalo, Antonio: *La guerra en singular. Testimonios de combatientes espanoles en la liberación de Francia (1939-1945)*. El Cruce S.L. Madrid. 2004.

Beevor, Anthony: *A spanyol polgárháború*. Budapest. 2002.

Bene Krisztián: *A franciaországi magyar ellenállók ideológiai háttere és tevékenysége a második világháború során*. Mediterrán Világ. 2018/1–2. 77–90.

Bene Krisztián: *A Nemzetközi Brigádoktól a francia hadseregig: magyar önkéntesek harca a fasizmus ellen*. Aetas. 2021/2. 41–54.

Bene Krisztián: *Vereségtől győzelemig. A Francia Idegenlégió a második világháborúban*. Mediterrán Világ. 2021/1. 73–95.

Blond, Georges: *Histoire de la Légion étrangère*. Paris. Perrin. 2008.

Broche, François – Muracciole, Jean-François (szerk.): *Dictionnaire de la France libre*. Paris, Robert Laffont. 2010.

Caillois, Roger: *Le Mythe et l'homme*, Paris. Gallimard. coll. « Idées ». 1972.

Clochard, Olivier – Gastaud, Yvan – Schor, Ralph: *Les camps d'étrangers depuis 1938 : continuité et adaptations. Du « modèle » français à la construction de l'espace Schengen*. *Revue européenne des migrations européennes*. 20. évf. (2004) 2. sz. 57–87.

Comor, André-Paul: *L'Épopée de la 13ème Demi-brigade de Légion Etrangère 1940-1945*. Paris. Nouvelles Editions Latines. 1988.

Comor, André-Paul (szerk.): *La Légion étrangère. Histoire et dictionnaire*. Paris. Robert Laffont – Ministère de la Défense. 2013.

De Gmeline, Patrick: *Nouvelle histoire de la Légion étrangère*. Paris. Perrin. 2016.

Doumic, René: *Historique du régiment de marche de la Légion étrangère. 3e régiment étranger d'infanterie*. Nancy – Paris – Strasbourg. Berger-Levrault. 1926.

- Egido León, Ángeles: *La dictadura de Primo de Rivera. Historia contemporánea de España desde 1923*. Dictadura y Democracia. Madrid. Colaboración. 2011.
- Komját Irén – Pécsi Anna: *A szabadság vándorai. Magyar antifasiszták Franciaországban 1934-1944*. Budapest. Kossuth. 1973.
- Lagzi István: *Francia menekültek Magyarországon 1940–1945. Dokumentumok*. Szeged. JATEPress. 2016.
- Montagnon, Pierre: *La Légion étrangère de 1831 à nos jours*. Paris. Pygmalion. 1999.
- Müller Viktória: *Betekintés az 1940-1944 közötti francia-magyar kapcsolatok történetébe*. Kutatási füzetek. 2005/1. 268–282.
- Ormos Mária: *Magyarország és Európa a két világháború között*. In: *Magyarország és Európa: 1919-1939*, 2001/14. 17–31.
- Payne, Stanley G.: *Franco y los orígenes de la guerra civil española*. Madrid, La Albolafia: *Revista de Humanidades y Cultura*, 2014/1. 11–21.
- Porch, Douglas: *La Légion étrangère 1831-1962*. Paris. Librairie Artheme Fayard. 1994.
- Thibault O'Mahoney: *La Légion aujourd'hui*. *Guerres mondiales et conflits contemporains*. 2010/1. 103–108.
- Romsics Ignác: *Magyarország története XX. században*. Budapest. Osiris. 2001.